

UOT 37.0

Sevda Hidayət qızı Axundova

Xəzər Universitetinin

fəlsəfə doktoru proqramı üzrə dissertantı

<https://orcid.org/0000-0001-9192-2307>

[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).52-55](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).52-55)

KOLLECLƏRDƏ İNNOVATİV FƏALİYYƏTİN TƏLİMİN KEYFİYYƏTİNƏ TƏSİRİ

Sevda Гидаят ызы Ахундова

диссертант по программе доктора философии

Университета Хазар

ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОЛЛЕДЖАХ НА КАЧЕСТВО ОБУЧЕНИЯ

Sevda Hidayat Akhundova

doctoral student in the program of doctor of philosophy

at Khazar University

INFLUENCE OF INNOVATION ACTIVITY IN COLLEGE ON THE QUALITY OF TRAINING

Xülasə. Kolleclər çoxfunksiyalı təhsil müəssisələridir; belə ki, onlar yeni sosial-iqtisadi şəraitə ən çox uyğunlaşdırılmış, regional təhsil komplekslərinə mümkün qədər inteqrasiya olunan və bu günə qədər idarə etmə problemləri müəyyən qədər araşdırılmış subbakalavr təhsil müəssisələri kimi çıxış edir. İnstitusional missiyaların dəyişməsinə baxmayaraq, pedaqojiyönlü kolleclərin əksəriyyəti Azərbaycanda gələcək universitet tələbələri üçün ilkin giriş qapısı hesab edilir. Bu müəssisələrin digər bir xüsusiyyəti də onların bağlı olduğu icmanın dəyişən və innovativ tələbatına cavab verməsi zəruriyyəti ilə əlaqədardır.

Açar sözlər: *innovativ, kolleclər, idarə olunma, fəaliyyət, təlim, təhsil*

Резюме. Колледжи являются многофункциональными учебными заведениями; то есть, они выступают как образовательные учреждения суббакалавриата, наиболее адаптированные к новым социально-экономическим условиям, максимально интегрированные в региональные образовательные комплексы, а проблемы управления в той или иной степени исследованы. Несмотря на изменение институциональных задач, большинство колледжей педагогической направленности считаются основными вступлением для будущих студентов университетов в Азербайджане. Другая особенность этих учреждений связана с необходимостью реагировать на меняющиеся и инновационные потребности сообщества, к которому они принадлежат.

Ключевые слова: *инновационные, колледжи, управление, деятельность, обучение, образование.*

Summary. Colleges are multifunctional educational institutions; that is, they act as sub-baccalaureate educational institutions, most adapted to new socio-economic conditions, maximally integrated into regional educational complexes, and management problems have been studied to one degree or another. Despite changing institutional objectives, most colleges of pedagogical orientation are considered the main entry points for future university students in Azerbaijan. Another characteristic of these institutions is the need to respond to the changing and innovative needs of the community to which they belong.

Key words: *innovative, colleges, management, activities, training, education.*

Azərbaycanda təlim və tərbiyəyə verilən böyük qiymət bu sahədə aparılan böyük ölçüdə elmi tədqiqatlarda da öz əksini tapmışdır. Həm

keçmişdə, həm də son illərdə təlim keyfiyyətinin prinsipləri, metodları, təlimdə istifadə olunan texnologiyalar və onların innovativ tətbiqi,

təlim keyfiyyətinə təsir edən faktorların araşdırılması və digər bu kimi problemlərin şərhinə dair azərbaycanlı alimlər tərəfindən xeyli sayda dərsləklər, monoqrafiyalar, dərslər vəsaitləri, elmi məqalələr yazılmış və geniş miqyasda təhlillər aparılmışdır.

Kolleclərin innovativ idarə edilməsi, onların fərdi strategiyası ilə birbaşa əlaqədar olduğundan, onlar öz konkret dəyərlərinə görə idarəetmə prosesi hesab olunur. Hər şeydən əvvəl qeyd olunmalıdır ki, bu həm də açıq bir prosesdir, zamanla və konkret strateji konsepsiyalarla dəyişən innovasiya modelidir. Bu, prosesdə idarəetmə qərarlarını lazımi anda asanlaşdırır və kolleclərə zamanla dəyişməyə imkan verir, çünki innovativ fəaliyyətin idarə edilməsi idarəetmə prosesindən, tədbirlər kompleksi və göstəricilərdən istifadə etməklə daim təkmilləşmə prosesi keçirir. Buna görə də, innovativ idarəetmə bütöv bir silsilə təşkil edir və təhsil sektorunda yeni tətbiqlərin, biliklər sisteminin yaradılmasını və yeni texnologiyaların meydana gəlməsini şərtləndirir. Yəni həm özəl, həm də ictimai və ya qarışıq tipli olmaqla, kolleclər bu yolu qət etdikdə innovativ hesab oluna bilərlər.

Kolleclərin innovativ idarə edilməsinin reallaşdırılması konseptual baxımdan onun təlimin son keyfiyyətində əks olunması ilə sıx bağlıdır, çünki son nəticədə artmış təlim keyfiyyəti elə özü də innovativ idarəetmənin sayəsində strateji hesab edilir. Bu səbəbdən, kolleclərin innovativ idarə edilməsinin həyata keçirilməsində hansı resurslardan istifadə olunmasına baxmayaraq, təlim və onu nəticələri həmişə hədəf olaraq qalırlar.

Digər mühüm bir məsələ ondan ibarətdir ki, innovasiyalı idarəetmədə innovativliyin elm və texnologiya deyil, məhz dəyər olması nəzərə alınmalıdır. Doğrudur, fəaliyyət növü birbaşa innovasiyaların təcrübə işi olan bəzi təşkilatlar da mövcuddur və onlar öz xüsusiyyətindən asılı olaraq innovasiyanı tədqiqat baxımından deyil, tətbiqetmə baxımından qiymətləndirirlər. Lakin kolleclərdə innovasiyalı idarəetmə, həm də kolleclərin ümumi məqsədlər sisteminin bir hissəsi olduğu üçün, adətən həmin müəssisələrdə gedən proseslərin daim yeniləməsi bir zəruriyyətdir.

Kolleclərin innovativ idarə edilməsində atılacaq strateji addımlar çox vaxt tətbiq sahəsi üçün nəzərdə tutulmuş sahələrin identifikasiyası

ilə başlanır. Burada zəruri mərhələ bəzən idarəetmədə özünü büruzə verən müəyyən siqnallar vasitəsi ilə, bəzən də ümumi innovativ idarəetmə tədbirləri çərçivəsində müəyyən edilir. Bu addımların hesablanması mümkün qədər böyük maliyyə itkisi olmadan idarəetməni təşkil etməyə köməklik göstərir. Odur ki, müvəffəqiyyətin təmin olunmasında qabaqlayıcı tədbirlər daim rəğbətlə qarşılanır; əks təqdirdə, bəzən innovativ idarəetmə kollec həyatında bir buxova çevrilmiş olur. Bu zaman innovasiyalar yox, kvazi innovasiyalar işə düşmüş olur. Məhz bu səbəbdən, çox vaxt innovasiyalı idarəetmə işçi və tələbə həyatının ümumi müzakirəsindən sonra xüsusi motiv qrupları tərəfindən müvəffəqiyyətlə müdafiə edildikdən dərhal sonra onun həyata keçirilməsi prosesinə start verilir.

Kolleclərin innovativ idarə olunması modelinin hazırlanmasında çox vaxt alimlər mühüm bir dilemma ilə qarşılaşırlar: İnnovasiya modelləri haqqında nəzəriyyə innovasiya idarəetmə modellərinə nə dərəcədə aiddir? İnnovasiya prosesi modeli və innovativ idarəetmə modelləri ayrılıqda nəyi nəzərdə tutur? Bu sualların cavablarını tam aydınlaşdırması innovasiyaların növləri, çoxsahəliliyi, mədəni və psixoloji dəyərlərin mövcudluğu, innovasiyaların miqyası və sair kimi məsələlər nəzərə alınmaqla araşdırılmalıdır.

Bir neçə onilliklər ərzində bəzi ölkələrdən olan tədqiqatçılar innovasiya modellərini daha geniş elmi-tədqiqat proseslərini təyin edən bir amil kimi nəzərdən keçirmişlər. Əslində, kollec həyatının innovativ idarə edilməsi modeli daha konkret bir sahəni əhatə etdiyindən, bu innovasiyaların iştirakçıları, proses və qarşıda duran vəzifələr ön plana çəkməli, idarəetmənin səviyyələri, taksomoniyası və mərhələlərini təhlil etməlidir. Lakin kolleclərin innovasiyalı idarə edilməsi, fəaliyyət növünün rəngarəngliyini, buraya daxil olan elementlərin qarşılıqlı əlaqəsini, innovasiyanın tətbiq olunduğu konkret tarixi şəraiti nəzərə almadan heç vaxt real görünə bilməz.

İnnovasiyalı fəaliyyət təcrübə, elmi, təşkilatı-pedaqoji struktur elementlərindən ibarətdir. Birinci, təcrübə elementi idarəetmədən başqa, həm də pedaqoqların təlim sistemində daha çox müraciət etdikləri pedaqoji metod və priyomlarda ibarətdir. Bu üsullar bəzən öz xarakterindən, səmərəliliyindən asılı olaraq innovativ təlim də adlandırılırlar; yəni innovasiyanın məzmunu

səhvən yalnız təcrübə ilə məhdudlaşdırılır. Lakin burada vacib bir məqamın vurğulanması mühüm hesab edilir: bu təcrübə işdə vaxtı azaltmaqla, səmərəliliyə xidmət edirmi, yoxsa sadəcə təcrübədən ibarətdir? Odur ki, innovativ təlimin məzmun komponentlərinə bu elementlərin daxil olması ilə onun yeni keyfiyyət halına gətirilməsi üzərində iş prosesləri, dəstəklənməsi, geniş ölçüdə tətbiqi və digər mərhələlər yalnız sadəcə pedaqoji təcrübə ilə eyniləşdirilə bilməz.

İdarəetmə elmi tədqiqatla sıx surətdə bağlıdır, çünki o bir sıra elmi və nəzəri vəsilələrdən, məsələn, gələcək fəaliyyətin planlaşdırılması, kollec işçilərinin emosional durumunun qiymətləndirilməsi, idarəetmədə tətbiq etdikləri diferensial metodların güclü və zəif tərəflərini, ictimai rəy və fikirlərin təhlilini və digər aspektləri nəzərə almaqla reallaşdırılır. Yəni, kolleclərin innovasiyalı idarə edilməsi - sistemli və kompozit elementlərdən təşkil olunmuş mürəkkəb bir strukturudur. İnnovativ idarəetmənin təlim keyfiyyətinə təsir parametrlərinin müəyyən edilməsi, həm də təlim hədəfləri ilə sıx surətdə bağlıdır. Lakin seçilmiş hədəflər müxtəlif olduğundan bu sahədə irəli sürülən modellər də öz məzmununa görə fərqlidir. İnnovasiyaların növlərinin çoxluğu elmi və nəzəri ədəbiyyatda onların reallaşdırılması modellərinin də çoxalmasına səbəb olmuşdur. Məsələn, hazırda həm elm-texnologiya-cəmiyyət, həm də elm-texnologiya-innovasiya triadalarına həsr edilmiş tədqiqat nəticələrinin modelləşdirilməsi nəzəri cəhətdən daha çox təhlil olunur. Bu nəzəriyyələrin bir qismi innovativ idarəetmənin mərhələlərinə aid olan (a) düzxətli modelləri və (b) digərləri isə bütöv sistemli və ya vahid modelləri əhatə edir.

Məlumdur ki, zamanla innovasiyalar daim meydana gəlir və zaman keçdikcə hansısa bir mərhələdə tətbiqdən kənarlaşdırılır. Lakin elə hallar da mövcuddur ki, bəzən bir müəllif zamanla eyni modelin bir çox versiyasını yaradır və inkişaf etdirir. Beləliklə, bu çoxluq həm də bu modellərin genişmiqyaslı tənqidinə geniş yollar açır. Deməli, innovasiyalı idarəetmənin dinamik bir proses olması, onun təlimlə olan daimi əlaqəsi daha yeni modellərinin yaranmasına da səbəb olur. Belə imkanları müəyyənləşdirmək üçün müəyyən bir çərçivə və ya model olmadan, kollecləri ümumiyyətlə təsadüfi əsaslarla idarə etmək və bunun dəqiq izahını vermək

də xeyli çətindir, əks təqdirdə, kolleclər də daxil olmaqla, bütün təhsil müəssisələri, gəlirliliyi və məhsuldarlığı artırmaq və keyfiyyətli təhsil vermək üçün daha rentabelli yolları əldən vermiş ola bilərlər. Deməli, böhranlar əvvəllər imkansız görünən yenilikləri də qəflətən innovativ və qaçılmaz edə bilər. Odur ki, öz növlərinə görə kolleclərin idarəçiliyində tətbiq olunan bütün modellər həm planlı innovativ idarəetmə modelləri və həm də böhranlı vəziyyətdə kollec idarəçiliyi modelləri kimi nəzərə alınmalıdır. Bunlar arasındakı fərq böhranların xarakterindən asılı olaraq təhsilin keyfiyyətinə müxtəlif formalarda təsir etmək imkanları ilə bağlıdır.

Təhsil verənlər, təhsil siyasəti aparanlar, işəgötürənlər və investorlar təcili olaraq böhranlar yaşayan dünyanın necə görünməsi və bu dünyanı reallığa çevirmək üçün təhsil müəssisələrinin hansı rol oynamaları barədə düşünməlidirlər. Məhz ən azı elə bu səbəblərdən, bu gün kolleclərdə yeni dəyişilmiş şəraitə uyğun olaraq kollec həyatının innovasiyalı idarə olunmasını həyata keçirmək üçün daha yeni yolların müəyyən edilməsinə ehtiyac daha çoxdur.

Heç kimə sirr deyildir ki, hazırda həm ölkəmizdə, həm də xaricdə böhranlı vəziyyətdə kolleclərin innovativ idarəetmə praktikası o qədər də yüksək deyildir və burada böhran səbəbinin özü və onun təsir dairəsinin nəzərə alınması da mühüm cəhətləri təşkil edir. Biz hesab edirik ki, təklif olunan bu model birdəfəlik və həmişəlik bir sxem deyildir və zaman keçdikcə, böhranların müxtəlifliyi və tələblərin dəyişməsi ilə daha yeni modellərin meydana gəlməsi istisna deyildir. Göründüyü kimi, böhranlı vəziyyətdə kollec həyatının idarəçiliyi normal vəziyyətdə olan innovativ idarəetmədən xeyli fərqlənir.

Bu modeldə böhranlı vəziyyətin idarəçiliyi xüsusi tədbirlər planını – dəyişilmiş strategiyaların işlənilib dərhal dövryyəyə daxil edilməsini ehtiva edir. Bunlar isə öz növbəsində önləyici, çəkindirici hazırlıqların işlənməsi mexanizmini, nəzarət üçün istifadə edilən metodda daha çox yenilikçilik silsiləsinin yaradılmasını, normal vəziyyətin və ya ona maksimum yaxın olan şəraitin qurulması üçün müxtəlif taktiki gedişlərin həyata keçirilməsini təmin edən metodlar kompleksini özündə birləşdirir. Böhranlı vəziyyətdə innovativ idarəetmədə xarici faktorlar yeni psixologiya və düşüncə tərzini yaradır və bu

psixologiyayı biz çox vaxt real təlim keyfiyyətinin kvazi göstəricisi kimi qeyd etməli oluruq.

Problemin aktuallığı. Pedaqojiyönlü kollecərin innovativ idarə edilməsinin, inkişafının əsas komponentləri çevikliyə və dəyişkənliyə malik olan vahid, sinergetik xarakterli (stimullaşdırıcı, məzmunlu, idarə olunan, texnoloji, qiymətləndirilən və effektiv) model işlənilib hazırlanmış və sınaqdan keçirilmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqatdan alınan nəticələr və tövsiyələr bu tip müəssisələrin innovativ idarə olunması üçün öz işlərini səmərəli qurmaqda pedaqojiyönlü kollecə müəllimlərinə, aka-

demik qrupun kuratorlarına, tərbiyə və sosial işlər üzrə direktor müavinlərinə, tələbə şurasına, gənclər təşkilatına və kollecə həyatı ilə bağlı olan digər ictimai qurumlara əməli köməklik göstərəcəkdir.

Problemin elmi yeniliyi. ondan ibarətdir ki, əsərdə irəli sürülən fikirlər, müddəalar pedaqogika elmini yeni ideyalarla zənginləşdirəcək, bu baxımdan idarəetmənin məzmun, metod və iş sistemini elmi əsaslar üzərində innovativ qurulmasına imkan verəcək, bütövlükdə təhsil sisteminin idarə edilməsi nəzəriyyəsinə müəyyən töhfə verən orta ixtisas təhsili müəssisələrinin idarəetmə nəzəriyyəsini elmi cəhətdən işlənmiş modellə müasirləşdirəcəkdir.

Ədəbiyyat:

1. Abbasov, A.N. Pedaqogika. / A.N. Abbasov, H.Ə. Əlizadə. – Bakı: Renessans, – 2000. – 202 s.
2. Axundova, S.H. Pedaqoji innovasiyaların növləri və onların tətbiqi xüsusiyyətləri // Azərbaycan məktəbi jurnalı, - Bakı. – 2019, №1, – s. 57-67. - 199 s.
3. Cəbrayilova, F.A. Pedaqoji təmayüllü orta ixtisas məktəblərində tələbələrin peşə səriştəliliyinin inkişafının sosioloji təhlili. Təlimin sosioloji problemləri / F.A. Cəbrayilova. – Bakı: Mütərcim, – 2011. – səh.245-306.
4. Əliyev, P.B. Ümumtəhsil məktəblərin idarə edilməsinin modernləşdirilməsi / P.B. Əliyev. – Bakı: Şahib-MB MMC, – 2017. – 292 s.
5. Əlizadə, H.Ə. Kəşf yolu ilə öyrənmə və ya qeyri-standart dərslər haqqında düşünərkən. Yaradıcı keyfiyyət yaradıcı dərslərdə müəllimin kəşf etdiyi yeni texnologiyalar çərçivəsində formalaşır // Azərbaycan müəllimi, –Bakı: –2021, 25 iyun. – s.11.
6. Əmrahlı, L.Ş. Psixoloji trening. Psixogramma praktik psixologiya üzrə resurs mərkəzi. / L.Ş. Əmrahlı, elmi red. M.S. Əliyev. – Bakı: Adiloğlu, – 2020. – 180 s.
7. İbrahimov, F.N. Ümumtəhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasının bəzi aspektləri barədə. // Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu. Elmi əsərlər, – Bakı: - 2019, cild 86, №1. – s.44-50.
8. İlyasov, N.İ. Müəllim peşəkarlığı və pedaqoji səriştəliliyin müasir problemləri. Monoqrafiya. / N.İ. İlyasov, – Bakı: Elm və təhsil, – 2018. – 208 s.

E-mail: axundova.sevda@adpk.edu.az

Redaksiyaya daxil olub: 01.05.2024